

La tradició clàssica a la poesia d'Isabel M. Ortega

Josep Sacarès Capellà

Professora: Mònica Miró

Assignatura: Literatura i tradició

UOC. Màster. Humanitats:

Art, literatura i cultura contemporànies

Curs 2013 - 2014

Índex

1. Introducció	3
2. <i>Enfilall</i>	3
2.1. Breu comentari global de l'obra	3
2.1.1. Temes i tòpics	6
2.2. Les referències a la mitologia grega	7
3. <i>Runa plena</i>	7
3.1. Breu comentari global de l'obra	7
3.1.1. Temes i tòpics	8
3.2. Algunes referències a la mitologia grega	9
4. <i>Nòmada</i>	9
4.1. Breu comentari global de l'obra	9
4.1.1 Temes i tòpics	11
4.2. El món clàssic com a fil conductor	11
5. <i>Medusa</i>	11
5.1. Breu comentari global de l'obra	12
5.1.1. Temes i tòpics	19
5.2. La mitologia grega	20
6. Altres clàssics	21
6.1. Referències a la Bíblia	22
6.2. El món de les arts	22
7. La mitologia, un element que l'envolta	23
8. La poesia d'Isabel M. Ortega, entre la tradició clàssica i la modernitat	24
9. Entrevista	24
10. Agraïments	30
11. Bibliografia i webgrafia	31

1. Introducció

Aquest és un treball fet en el marc de l'assignatura "Literatura i tradició" del Màster d'Humanitats de la UOC en Art, literatura i cultura contemporànies.

Té per objectiu l'estudi de la tradició clàssica, especialment de la mitologia grega, en la producció poètica d'Isabel M. Ortega. Cal dir que farem esment també a les referències bíbliques i a alguns autors que ja podem qualificar de clàssics. Inclourem també una entrevista amb l'autora.

Isabel M. Ortega (Tarragona 1955) és llicenciada en psicologia i filosofia; a part de treballar com a professora en un institut de secundària, es dedica a la creació literària.

La primera obra que publicà va ser una novel·la, *Viatge d'anada* (1994), però després entrà en el món de la poesia i, en aquest àmbit, han aparegut ja quatre títols: *Enfilall* (2002) (XII Premi Ramon Comas i Maduell), *Runa plena* (2004), *Nòmada* (2009) i *Medusa* (2013). Hem de dir que aquest treball no pretén fer un comentari literari exhaustiu de cada un dels seus poemaris sinó mostrar el lligam que presenten amb els mites i amb les tradicions, observar com es pot fer una poesia ben actual però alhora beure i servir-se de la font de la mitologia; també comprovar que, en part, l'obra d'Ortega representa un retorn al classicisme amb la recreació d'episodis i personatges de la mitologia clàssica grega.

2. *Enfilall*

A *Enfilall*, la primera obra poètica d'Isabel M. Ortega, amb la qual, com hem esmentat abans, guanyà el XII Premi Ramon Comas i Maduell de poesia l'any 2001, ja trobem un univers que li és comú, el que l'envolta, un món molt actual amb referències clàssiques, però, alhora, tot farcint aquesta mena de collaret, metàfora de l'existència, hi apareixen altres elements que poden formar part de la vida de cada un de nosaltres.

2.1. Breu comentari general de l'obra

L'obra presenta quatre seccions, la primera de les quals és la més llarga i segurament la clau; així ho diu Magí Sunyer en el pròleg: "de les quatre parts del llibre la més definitiva és la primera", que du per nom "Enfilall", com el títol del recull. El fil del collaret, que surt ja al primer poema, ens guiarà pel recorregut de vivències oblidades i pel camí de la vida. Un enfilall, igual que un collaret,

presenta un principi i també un final. El final es retroba amb el principi i així es repeteix el cicle de la vida. La secció aporta una temàtica ben variada lligada a les vivències i als records que marquen les etapes viscudes. Hi surten, per tant, els diversos moments de la vida: comença amb la infantesa “a fet i amagar”, on un joc infantil du a pensar i parlar sobre la mort: “La mort deu ser semblant a aquest joc innocent”. Una infància que no és vista com l’etapa més joiosa de la vida, ans al contrari, “mai no vaig ser feliç / de manera que / no enyoro la infantesa...”¹ Arribarà el món adult i el camí cap a la vellesa; la poeta intenta afigurar-se com serà aquesta senectut que acabarà amb la mort; de fet, podríem parlar de la mort com d’un personatge que pul·lula al llarg de l’obra,² per exemple: “... Em perdo en el llit vast. / Envellir deu ser semblant / a descobrir que el món / és massa ampli”.

“Baules” és la segona part de l’obra i aquí sí que hi trobem referències directes a la mitologia grega i a personatges bíblics i literaris: Antígona, Cassandra, Medea, Caront, Penèlope... n’esdevindran protagonistes. En uns poemes recrea el mite i en d’altres el plasma de manera més fidel.

La secció comença amb el poema “Antígona”, on convergeixen dos dels elements clau de l’obra d’Ortega: la terra i el fil. D’una banda, la terra d’on som fills i on tindrem la llar perpètua; de l’altra, la balda, la baula —mai tan ben dit— que forma part de la corda, metàfora del fil de la vida i on Antígona finalitzarà la seva. Segons la llegenda, els dos germans d’Antígona, Polinices i Etèocles, a la guerra del Set contra Tebes, varen lluitar en camps contraris; en la lluita ambdós moriren i el rei Creont va decretar uns funerals solemnes per a Etèocles però va prohibir que es donàs sepultura a Polinices, ja que havia lluitat contra la seva pròpia pàtria. Antígona va desobeir la llei perquè considerava que era un deure sagrat donar sepultura als morts i per això va agafar un grapat de terra i li tirà a sobre. Pel seu acte va ser castigada i enterrada viva dins la tomba dels seus descendents: “Retorna al ventre de la terra eixorca / i s’arrauleix a l’ombra d’una mort / que ha triat amb desdeny per fer més bell el gest que l’enalteix i foragita”. Però com també ens diu l’autora, “...Núvia indolent, casada amb la llaçada / que bressola el cos amb palp impúdic...”, ella mateixa es penja i posa fi a la seva vida. La baula, el llaç, es tanca. El dolor i la injustícia són reflectits en el poema que acaba fent referència al motiu de l’acusació, la terra que va tirar sobre el germà: “Resta a les mans, ingràvida, la pols / amb què ha ruixat el cos de Polinices, / i al fons dels ulls, per Etèocles, llàgrimes”.

¹ Ortega, I.M. (2002). *Enfilall*, Tarragona: Cossetània. “Connectors”, p. 13.

² *Ibid.*, *op. cit.*, “envellir”, p. 37.

“Cassandra”, poema de només tres versos però amb molt de contingut, mostra com la calúmnia pot acabar amb una persona, tema ben actual també avui dia. Cassandra serà castigada en el moment de rebutjar l'amor d'Apol·lo; ella té el do de la profecia però ell li llevarà el poder de la persuasió i ningú no la creurà encara que tengui raó.

A “Medea”, el tema principal de l'assassinat dels fills per venjança de Jàson servirà a l'autora per plasmar també l'exili a què l'heroïna va ser sotmesa; Medea quedà sense res i a més provocava por: “Però els fa por de tu, em sembla, / no el dolor o la ira / sinó els paisatges bruns, l'exili / desat a la retina”.

“Caront”,³ el barquer encarregat de portar les ànimes a l'Hades i que no deixava passar mai ningú sense pagar, va fer l'excepció en el cas d'Hèracles, fet al qual es fa referència en el darrer vers del poema de manera irònica: “...enmig del riu / Hèracles riu”. Sempre hi ha algú que intenta enganyar l'altre. Per aquest fet Caront fou empresonat durant un any, va fallar en la seva missió i va ser castigat. El mateix tema és tractat al poema “Pasteres”, nom de les barques que s'utilitzaven per anar cap a l'infern, però amb una referència clara a un dels drames de la societat contemporània.

“Culpa” tracta el mite de Níobe, a qui van matar els fills (segons la versió canvia el nombre però sempre són molts; en el poema, catorze) com a càstig a les burles que ella havia fet a Leto perquè només n'havia tingut dos; va ser transformada en roca però els seus ulls no deixaren de plorar, i s'ensenyava la roca que havia estat Níobe i d'on brollava l'aigua d'una font.

Penèlope, la dona d'Ulisses, a qui va esperar vint anys mentre ell era a la guerra de Troia, primer, i mentre feia camí de retorn cap a casa, després, en un periple inacabable, no va sucumbir a les temptacions de l'absència. És la musa inspiradora d'un poema homònim. Ella es matenia fidel, però davant les pressions dels seus pretendents va arribar a dir que es casaria quan acabàs de teixir el sudari per a Laertes. Penèlope, però, desfeia de nit el que teixia de dia; el poema d'Isabel M. Ortega acaba amb aquests versos: “Finalment et presentes / davant el mirall mut / vestida de pallasso”. Com si se'n rigués de la realitat perquè guanyà l'engany però era un engany per una causa justa.

³ *Diccionari de mitologia grega i romana*. Pierre Grimal. Font utilitzada en tots els mites.

El darrer poema d'aquesta secció és "Ítaca", la ciutat dels déus, on mostra precisament el poder que aquests tenien: donar i llevar la vida. El fil segueix essent l'element conductor que ha començat a "Enfilall", i l'autora hi mostra uns déus que poden arribar a tenir accés al que és impossible: "Estiro el fil: al capdavant / la mà palpa el no-res".

"Paisatge urbà" és el títol de la tercera part, en què l'autora segueix meditant sobre la vida, l'inevitable pas del temps i la mort, però ho fa amb referents que formen part de la ciutat: metro, camió, semàfor, raval... i nega, al mateix temps, la natura; ben representatius són els títols dels poemes: "Natura morta", "Prunera borda" o "Matar la primavera". Acaba amb el poema "Apocalipsi", on mostra una porta oberta, una possibilitat de sobreviure perquè la vida pugui seguir: "Posarem marcapassos al sol, / sondes a les estrelles, / i un gota a gota als núvols..." El món del somni i el de la creació literària ajudaran també en aquesta nova vida; uneix aquests dos temes en el darrer poema de la secció, "Poesia":

La vida, a la ciutat,
però
una vida muda.
Les paraules del somni,
mar enllà.

La darrera part és "Pell de mar", on tracta paisatges marins i el seu poble que està "ran de mar". Aquest poble que encara guarda molts d'elements positius presenta un moment de canvi:⁴ "He vist els darrers carros, els primers automòbils: / he vist com esborraven els conreus vora el riu. / Vora el riu creix ciment..." Un poble que va veure en una nit de juliol com arribava la destrucció (en aquest poema fa referència a la Guerra Civil, tema que desenvoluparà a l'obra *Runa plena*). En el darrer poema, "Febre", diu: "Haurem de contemplar que tot està perdut?" Acaba, quasi, amb una pregunta que deixa oberta, per després dir: "Ric estúpidament. Ni la mar pot salvar-nos, / a nosaltres, els perdedors de somnis". Tota l'obra forma part d'aquest *Enfilall* i manté els mateixos temes. Encara que en algun moment hauria semblat que aquesta secció era més positiva ja veim que també lliga amb la mort i el somni com a sortida.

2.1.1. Temes i tòpics

La mort i la vida, els dos elements oposats, en són protagonistes. La mirada i el mirall serveixen per a lligar elements del passat, el món del records metafòricament presentats per les perles del collaret. Són moltes les citacions que podem posar en què surten aquests temes, p.e.: "...el temps que de vegades s'atura / en una porta, entela una mirada / i enrigideix un cos".

⁴ *Ibid.*, op. cit., "hospital", p. 62.

Somni, tant podem somniar en el passat com intentar preveure un futur, però allà on també es pot realitzar el somni és en l'escriptura, i així ho recull per exemple a "retorn al metro":

Intento somiar
com solia fer abans,
quan la vida incendiava
malsons esparracats.
Intento recordar,
descobrir una mirada,
inventar-me una història,
endinsar-me en un llibre.

Com a conclusió, podem dir que el càstig, la injustícia i la mort són, ho hem pogut veure amb els exemples, el temes més comuns d'aquesta obra, i més especialment en els poemes que tenen com a referent la tradició clàssica, on ens presenta uns mites protagonitzats per perdedors.

2.2. Les referències a la mitologia grega

A la secció "Enfilall", el fil del collaret que surt ja al primer poema i que ens guia pel recorregut de la vida en el camí cap a la mort, no podem dir que presenti el món clàssic com a protagonista únic —tot i que és inevitable de pensar en Ariadna, l'heroïna que va ajudar Teseu a sortir del laberint—, sinó que hi trobam la bruixa, la fada, n'Alicia, la dona que fila, déus, enigmes..., elements que, sense ser exclusius de la mitologia grecollatina, també beuen d'aquesta tradició. Fixem-nos, a tall d'exemple, en aquesta estrofa de "demà":

Esbudellem el caos i refem la matèria
despullada de màgia. Ja no ens calen miracles,
hem cremat els bruixots, els mites i el misteri
de les veus que interroguen amb llengua esmicolada"

O en uns versos de "Cançó de bressol" que ens recorden la *Balanguera*: "encaixen prou per fer sorgir els llavis / del bes de molsa que fila la cantaire / covant paranys de por que escampa l'aire".

La secció "Baules", ja comentada, sí que agafa la mitologia com a element clau.

3. *Runa plena*

És una obra publicada l'any 2004 en què l'autora presenta una col·lectivitat afectada per una guerra, pel dolor, per la destrucció i pel silenci. Podem dir que és una obra unitària, que presenta una història, el fil conductor dels efectes produïts per la Guerra Civil, si bé podrien ser els de qualsevol guerra. És però una obra que deixa passar la llum i que fa de la resistència un cant d'esperança.

3.1. Breu comentari general de l'obra

Runa plena és l'obra d'Isabel M. Ortega en què surten manco referències al món clàssic. És una obra unitària, amb un fons comú: la destrucció. Aquí mostra on podem arribar els humans, que som capaços de rompre, de llevar vides, d'esfondrar habitatges i per tant de crear "runa". Una Gerra Civil, de forma implícita, en seria l'exemple, encara que totes les guerres comporten imposicions i manca de llibertats; és a dir, a partir d'una, podríem generalitzar en totes, perquè totes destrueixen. El títol fa un joc de paraules entre el sintagma *runa plena*, de connotacions fatídiques, nefastes, terribles, i el sintagma *lluna plena*, que, poèticament, simbolitza la bellesa i l'esplendor. En totes les lluites tenim dos bàndols, a "escaquer" trobam: "Una llibertat negra/ llàgrimes negres/ por blanca/ silenci blanc/ covardia blanca/ impotència blanca / cel·la blanca / i banderes negres". Diria que és el poema amb més adjectivació i podem veure on incideix l'autora, en un món terriblement negatiu. La dedicatòria d'aquest poema també és molt explícita: A la memòria de Salvador Puig Antich i de Heinz Chez, la torna. Dues persones que moriren pel garrot vil, els dos darrers executats, durant el règim franquista al 1974, en un intent de confondre l'opinió pública i d'intentar d'identificar violència comuna amb violència per motius d'ideologia política.

Aquest *joc*, la manera de veure un guanyador i un perdedor, clourà el llibre amb " resistència ", la resistència que posaren els nostres padrins perquè ara puguem ésser aquí. Acaba l'autora: "Farem escac / i mat. / A la frontera". Per tant, amb aquest futur *farem* ens implica a tots nosaltres, la lluita és nostra, no s'ha acabat. Diria que és molt i molt actual en el moment que ens toca viure.

Aquest final ens du al principi, com si fos un cercle tancat: ja podíem intuir com acabaria, en un crit a la lluita pacífica, llarga, però no per això manco efectiva que ja ens anunciava al poema "terminal de poema" : "... fer, de la llengua, pàtria. / Retenir els oblits fins / ofegar-los / en un pou de paraules". Quina contraposició i també quina metàfora més bonica! I, ja que hem guardat els tresors que ens uneixen com a poble, es va poder: "Renéixer a la frontera / del sentit / en terra de ningú".

El principi, al qual feia referència, és presentat al primer poema, "devastació", on en forma de pregunta retòrica una primera persona diu: "Hi va haver l'enderroc, / te'n recordes?" No hi ha cap resposta però segueix l'exposició i passa del passat al present: "I som roca. I pedra lapidada./ Portem la pell gravada / amb signes que perduren". I el poema acaba amb un crit a seguir endavant: "No poden amb nosaltres, les tarteres". Les tarteres que rodolen i rodolen, que es modelen, que perden la forma però que n'agafen una altra. Hi ha una total identificació entre la pedra i l'ésser humà, que lluita i s'adapta a les noves circumstàncies.

Per al fil conductor d'aquesta obra podem agafar les belles paraules que surten a la contraportada:

Hi va haver l'enderroc... Enmig d'un paisatge de runa i pedres, una veu poètica sense memòria, desintegrada en un jo col·lectiu que és el de tota una generació, constata l'esfondrament de projectes, de quimeres, ¿d'utopies?, que el pas del temps ha produït. No és, però, un crit planyívol sinó simplement lúcid que no es resigna a perdre. Perquè de la desfeta i de la paraula pot renéixer el somni.

3.1.1. Temes i tòpics

Els temes principals d'aquesta obra són: la resistència i la lluita, la mort i la vida, però també el sacrifici i l'esperança, la runa i la creació, la guerra i la pau, el blanc i el negre, la realitat cruel i el somni... Constatam una enumeració de contraris que formen un univers de destrucció, de guerra, de sofriment i de pèrdues però, a partir d'aquí, a poc a poc, molt lentament, la resistència deixa veure la seva tasca i mostra el camí que cal seguir: és el camí de la vida, el camí del somni que esperam que pugui esdevenir realitat algun dia. Els exemples que podríem posar són múltiples,⁵ “La casa on hem viscut ha caigut doblegada / per l'esclat de la pólvora. / [...] Llegiran solitud, sollament i solsir-se. / Més avall, somiar”. O aquests altres versos de “geriàtric”: “... en l'exili del somni. Sentim, ara i aquí, / que ens acompanyen veus que creixen i s'enfilen / com l'heura...” I com l'heura els nostres padrins es varen aferrar al que tenien per seguir lluitant i varen guardar els records i les paraules. Podem dir que el seu somni es va fer realitat; nosaltres en podem donar fe, tant de bo el camí del somni pugui ser infinit.

3.2. Algunes referències a la mitologia grega

A *Runa plena*, no hi trobam cap personatge mitològic de manera explícita, ja hem dit que és l'obra poètica d'Isabel M. Ortega on manco rellevància agafa aquest element, però, així i tot, podem esmentar alguns elements que de manera indirecta beuen de la mateixa font. També podrem llegir, a l'apartat Entrevista, que l'autora ens desvetlla que la mitologia també hi és present. Trobam referències com:

- A “primavera”: “Bulls, / volcà, totes les pors, tots els misteris / i totes les preguntes que han ordit / oracles atzarosos, encanteris”. Sense dir cap nom ens podem situar fàcilment a Grècia i podem pensar en un dels santuaris oraculars més coneguts, el de Delfos. Això passa en un poema en què la *primavera* augura vida, una vida que surt de *Poues sediment negre*. Trobam els elements oposats i a la vegada complementaris: la mort i la vida.

⁵ Ortega, I. (2004). *Runa plena*. Tarragona: Arola Editors. “Esfondrall”. p. 13.

- A “margenal” IV: “La sang d’un innocent / batega al cor de cada mite. / Floreixen déus, plantes / carnívores, vora els altars / del sacrifici”. L’autora juga amb dos tipus d’elements, i els enfronta: els que han begut i sempre beuran dels altres; qui abusa del poder enfront de la bondat i la innocència. Són petites referències que no agafen protagonisme però que mostren un tema que sempre es belluga, poc o molt, dins l’univers creatiu de la nostra autora.

4. *Nòmada*

Obra que va sortir publicada al 2009 presenta uns protagonistes amb un mateix objectiu, saber qui són i cap a on han d’anar. Obra unitària quant a temàtica i fil conductor. A *Nòmada* trobarem un conjunt de personatges que aniran pel món i experimentaran, desitgen saber i tenir experiències, no es troben bé en el lloc que els toca estar; és un poc allò de “Vés pel món i meravella’t”, viu, cau i aixeca’t. Aquests compartiran camí i sentiments amb la deessa Hèstia, la protectora de la llar que mai no va sortir de l’Olimp però a qui Isabel M. Ortega obre les portes i dona una veu.

4.1. Breu comentari global de l’obra

El poemari està format per tres parts: “La fugida d’Hèstia”, “La nòmada” i “L’exili”. A la primera part mostra per què desitja sortir Hèstia, “l’abaltiment dels dies que s’escolen”⁶ i com la necessitat de somniar l’empeny a la fugida: “Són els somnis que em criden i em recorden...” (“Crida”, p. 14). La secció acaba amb el poema “Tendresa”, on ens mostra que té presa la decisió de córrer món: “... deixaré que els paisatges / em travessin la gola. Seré veu / per on s’enfilen vides fragmentades”. Així arribarem a la segona part, “La nòmada”, on experimenta, va per diferents llocs de moltes parts del món, passen les estacions, passa el temps: “Només és que l’exili / arriba als calendaris...” (“Clarobscur” p. 29) però la situació no canvia. Hèstia i els personatges que entren en joc segueixen el seu camí, ja que no troben el que cerquen; un dels objectius és trobar l’amor: “Que jo m’adormi als teus braços / algun cop / mai no voldrà dir que em siguis / una llar” (“Empadronament” p. 33). La secció “La nòmada” acaba amb el poema “Llinda”, on plasma que tant seria el lloc si s’emportàs sentiments positius: “Ésser aquí o marxar / tant se val, si m’emporto / miratges plens de lluna”. Ens diu abans, però: “Les fronteres són pàtria / quan no es tenen més llindes / que l’escorà dels versos”. L’autora s’explicà així a la presentació que va fer de la seva obra a l’Ateneu Barcelonès:

⁶ Ortega, I. (2009). *Nòmada*, Tarragona: Cossetània. “A l’illa”, p. 13.

És en aquesta frontera on transcorre *Nòmada*. Sempre m'ha interessat allò fronterer, el que ja no és o encara no és. La línia de les fronteres és terra de ningú, un espai en suspens que permet ser a "enlloc". I ser enlloc és una sensació desconcertant. De sempre, hem tingut la necessitat de marcar fronteres, físiques i psíquiques. Que el fet provingui de l'instint animal de marcar territori, o de buscar aixopluc a l'era de les glaciacions per part dels nostres avantpassats, no canvia la cosa. La frontera dona seguretat quan et situa dintre de la línia.⁷

"L'exili" és la tercera part. La nòmada segueix el seu camí, en algun moment té ganes d'aturar-se i tenir una llar, però segueix; els records, el somni i la mort es barregen. A "Forasters" uneix tots els personatges amb la deessa: "Totes les identitats / que he usurpat en són una: / Hèstia-mentida". L'obra comença i acaba al mateix lloc "A l'illa", amb dos poemes que porten el mateix títol, que diuen el mateix però de diferent forma, suposam que dues maneres de veure la realitat, el vers i la prosa, en paraules de la pròpia autora: "Tornar a la prosa és tornar a la quotidianitat, amb el dubte de si aquest recorregut ha estat real o només ha estat un somni. Tot plegat representa l'experiència poètica".⁸ Podem pensar que com Ulisses ha tornat a la seva illa però és evident que no hi ha el sentit de la victòria sinó el d'haver viscut de forma real o no les cares que té la vida i el lloc que un pretén tenir o, millor dit, trobar en el món.

4.1.1. Temes i tòpics

On anam? On trobaré els meus somnis? Vet aquí les que podrien ser les preguntes que ho engloben tot i, dins aquest tot, hi ha temes molt lligats a la nostra autora: somni, records, amor, el pas del temps, mort, i també, naturalment, la creació, el fet d'escriure. A "Molles de pa per al retorn" diu: "I ja no sé si estic tornant / d'un somni o és que un somni em somia". És realitat o ficció el recorregut d'Hèstia? Tant és; el que està clar és que no li agrada la situació que té, en cerca d'altres però retorna al punt de partida. Les coses, per a ella, no han canviat gaire. Acabarem aquest apartat amb unes altres paraules dites per Isabel M. Ortega de la presentació de l'obra a l'Ateneu Barcelonès:

Per això és nòmada. El títol té a veure amb aquest recorregut a la recerca d'aixopluc, d'anar amunt i avall usurpant, si cal, la vida dels altres. Si entre el jo i els altres hi ha una frontera, el jo de Nòmada també hi passeja. I s'hi confon.

Les sensacions, les emocions són reals. L'objecte de la sensació o de l'emoció no cal que ho sigui.

Tot plegat només és possible gràcies a la paraula. La paraula diu la veritat i la mentida. Però entre la veritat i la mentida també hi ha una línia fronterera on res no és ni veritat ni mentida. I escriure, per a mi, és això.

4.2. El món clàssic com a fil conductor

⁷ Ortega, I. (2009). Presentació de *Nòmada* a l'Ateneu Barcelonès. Text cedit per l'autora.

⁸ Diari de Tarragona. *Entrevista* (agraeixo a l'autora que m'hagi cedit l'original)

En aquest poemari trobam una deessa, Hèstia, que té uns atributs: fidelitat, estabilitat..., i a qui no se li ha sentit mai la veu; tots aquests són els elements que interessin a Ortega per a plasmar la insatisfacció, el fet de no sentir-se bé en la realitat que pertoca, i per plantejar-se de quina manera en podríem sortir. En aquesta obra recrea el mite clàssic i, si aquí hem de parlar de fil conductor, pensam que ho podem fer referint-nos a dos elements clau: un nom, Hèstia, i un recorregut, pel qual, metafòricament, ha deixat part d'ella mateixa en les “molles de pa per al retorn”, aquest títol que tant pot fer referència a Hansel com al fil d'Ariadna per sortir del laberint, com al conte infantil del Patufet, si bé a *Nòmada* el fil no du a una sortida, du al mateix principi, sortim del somni per tornar a la realitat.

5. *Medusa*

Medusa és el darrer poemari publicat per Isabel M. Ortega, l'abril de 2013. Com ella mateixa digué a la presentació del llibre a l'Ateneu Barcelonès, adreçant-se a Francesc Pacerisas, autor que signa el pròleg d'aquesta obra, “segurament no ho recordes però fa 12 anys, el 2001, vaig escriure una “Medusa” per a un curs que feia amb tu i em donares la idea; em digueres: podries fer una trentena de poemes sobre Medusa i ja tendries un poemari”. Pacerisas contestà que no ho recordava però el llibre va arribar, això sí, 12 anys després, així ho digué l'autora.⁹

Aquesta obra presenta un personatge mitològic com a protagonista o fil conductor, però es trobarà amb d'altres, amb qui compartirà espai i temes. Aquests seran de procedència diversa, no sols extrets de la mitologia grega, sinó també de la Bíblia i del món de les arts.

Però Medusa és tan sols un joc del llenguatge, una invenció, un personatge de ficció: paraules. La màgia del llenguatge és aquesta: el seu poder creador. I, de fet, què importa si és real o no, què importa si jo sóc Medusa, si tots som Medusa? Crec que el que importa és allò que ens fa sentir, viure o reviure; el que importa és com les paraules poden arribar a tocar el nus de l'emoció. I espero que aquestes ho facin.¹⁰

5.1. Breu comentari global de l'obra

Medusa era una de les tres germanes Gorgones: Esteno, Euriale i Medusa; ella era l'única mortal però totes provocaven horror i espant als mortals i també als immortals. Posidó va ser l'únic que no va tenir por d'unir-s'hi, i la va deixar embarassada. La llegenda té diferents versions: en una, Atena, envejosa de la seva cabellera, li hauria posat serps en el lloc dels cabells. Segons una altra, la còlera de la deessa Atena es despertà quan Medusa fou violada per Posidó en un temple que li era

⁹ Informació extreta del vídeo del youtube, presentació de *Medusa* a l'Ateneu Barcelonès.

¹⁰ Ortega I. Presentació de *Medusa* a l'Ateneu Barcelonès; text cedit per l'autora.

consagrat, i Medusa rebé el càstig d'aquest sacrilegi. Les Gorgones vivien no gaire lluny del reialme dels morts, tenien també uns ullals grossos, semblants als dels senglars, les mans de bronze i unes ales d'or que els permetien volar; els seus ulls tenien una mirada tan penetrant que convertien en pedra tothom que les esguardava; aquests atributs els anirem trobant en alguns poemes. Al llarg de l'obra coincidirem també amb Perseu, l'únic que, amb l'ajuda de les sandàlies alades, present d'Hermes, va aconseguir tallar el cap de Medusa, cap que Atena posarà al seu escut perquè els enemics, en mirar-lo, es tornin de pedra. En el moment de la mort de Medusa, del coll sortiran dos éssers que Posidó havia engendrat: Pegàs i Crisàor, personatges que també apareixeran a l'obra i que aniran lligats, fonamentalment, al sentiment de la maternitat frustrada.

Sense ser-ne cap entès diria que es nota en aquesta obra la consolidació, l'exigència creativa de l'autora. Aquí comença i acaba una obra, d'un principi a un final, d'un inici d'una vida, o una mirada, o un amor, i fins a l'acabament o la mort. Passam per lluita, arribam a la vellesa i el cementiri, la pedra que ens envolta acaba essent protagonista al final; recordem que tot el que hem viscut i els records que en queden poden comportar també dolor: "Els records són feixucs / com unes ales d'or".¹¹

Seguidament farem un buidatge de les parts dels poemes que fan una referència directa als clàssics. No pretenem, en cap moment, fer un comentari literari de cada poema.

Medusa està dividida en tres seccions:

a) "La mirada i el mirall"

Comença amb el poema "Ondina". Aquí aquest ésser fabulós s'adreça a una segona persona, la qual convida a identificar-se amb ella: "Et regalo l'entrada a la sala dels miralls. / Aboca-t'hi, penetra-hi i cotepla't en mi,..". ella permet l'entrada de l'amor i a l'amor s'entrega: "T'obsequio el meu cos: et farà de pantalla / per projectar les ombres xineses de l'amor..." Referència directa al cap de Medusa que Atena portarà a l'escut.

Podríem pensar també en un joc de miralls i que és el mirall el que convida l'espectador, al *tu*, a mirar-se sense por i a descobrir-se, "Vine i reposa al desert dels enigmes". Si miram, si ens miram i analitzam sense por el que som, podem trobar-nos en el mirall: "Hi trobaràs la clau del laberint de l'ànima?" El poema acaba amb aquesta pregunta retòrica on faria referència a Ariadna però no sabem si trobarem la clau de l'enigma.

¹¹ Ortega I. (2013). *Medusa*. Tarragona: Cossetània "Ales d'or", p. 53,

A “Geometria” i a “Mitosi” segueix amb el tema de la mirada, en el primer el tu i el jo no poden coincidir “[...] que em diu que tu, / en no mirar-me, em negues l’existència”. Només som si ens identifiquem l’un en l’altre, només així podem trobar l’amor, un amor que Medusa no va poder assolir mai i que aquí presenta amb unes línies que no es troben, “Ni tu ni jo / confluïm en un punt de tangent”. En el segon, “Mitosi”, la divisió de cèl·lules ve presentada en el desdoblament d’una persona: “Miro mirall endins. M’emmirallo / en la dona que em mira. / És idèntica a mi”. La pregunta que trobam aquí és “quina de les dues posseeix l’ànima”. No és el cas del bé i el mal com en el Dr. Jekyll i Mr. Hyde sinó quina de les dues té sentiments o si es reconeixen l’una en l’altra.

En el fet de l’emmirallament podríem també veure una referència a Narcís, ell, segons una versió de la llegenda, després de perdre la seva germana només podia calmar el dolor quan es contemplava, sabia que no era la germana a qui veia però la semblança era suficient perquè se sentís millor...

A “La frigidesa de Medusa” aquest joc entre el tu i el jo va més enllà, arriben a beure l’un el l’altre; surt el desig i la possessió, és el plaer de la contemplació, “Reconec que és obscena /la mirada amb què te’m mostro”.

“Neurona mirall”: “Em defuges la mirada perquè em tems”. El mirall és la fredor, seria Medusa, que li fa por perquè: “Creus que puc robar-te l’ànima amb els ulls. [...] I entre tots dos, / una esquerdada que supura un buit molt gran...” una esquerdada com la que utilitzaven Píram i Tisbe per veure’s. Tot plegat al·ludeix a un amor impossible: “com la lava d’un cràter. Foc. Foc i terra / i pedra que s’estén tot arrasant el que mai no serà”.

Hem tengut una sèrie de conceptes científics: geometria, mitosi, frigidesa i neurona; ara però sembla que arribam al món de les arts amb títols com: “Estàtua humana”, “Caravaggio” o “Lletania”. A “Estàtua humana” podríem entendre que cada un de nosaltres no és ningú en una societat que va i ve, no ens aturam a mirar qui ens passa pel costat i tenim a més una cara que ens amaga davant tota la gent que no ens coneix “...al cau d’una cuirassa que et mostra i que t’amaga” Cuirassa en què Medusa reposa el cap, que indica fredor i que no deixa traspuar qui som. “Sóc la llàgrima negra de l’arlequí que invento / - no us enganyeu: és feta de la mateixa tinta que la veu que transita aquest poema”. Per molta fredor que sembli haver-hi, tot és sentiment i dolor.

A “Caravaggio” presenta el clarobscur, els elements contraris que es necessiten, la llum i la fosca, l’amor i el desamor...; però també l’ombra com a element que indica vida. En aquest poema l’autora emprava qualificatius de Medusa: “que del mirall m’ensenya / ullals que no són seus”. I “El cap de Medusa” és el quadre en forma de medalló que va pintar el gran pintor italià i es diu que molts de crítics d’art foren ferits per la considerada l’obra més sagnant de Caravaggio.

“Lletania” és un crit al sentiment: “Plora per Medusa, tu que tens llàgrimes, / perquè ella és mineral i no pot fer-ho”. Medusa és mineral: mans de bronze, ales d’or... Medusa, però, torna a ser l’excusa per parlar d’una primera persona que no ha estat capaç de mirar les persones que estima per temor al rebuig: “Plora per mi, que no he pogut mirar / els ulls d’aquells que estimo per la por / d’haver de veure’ls convertits en pedra”. “Lletania” és una elegia, un cant al dolor per a totes les persones i éssers que han existit: déus, morts, mares dels assassins, desertors, màrtirs..., i també, com ja hem dit, per Medusa: “Plora pel monstre que han portat com ègida / en guerres que li han estat alienes”.

I segueix “Mirall” el mirall que mostra la realitat, com en el conte de Blancaneus, però mirant-nos al mirall també podem retrobar com érem en el passat. *Tempus fugit*, el mirall sí que és sincer i ens mostra tal com som. De joves pensam com serem en el demà i de majors com érem de més joves: “Quieta, amb la mirada fixa en el mirall, / busco la nena que buscava el futur”. Podríem també veure aquí una referència a l’endeví, o a la mateixa Cassandra. De totes maneres el que pensam que crida més l’atenció del poema és el sentiment que tots tenim independentment de la nostra edat i que l’autora mostra en els dos darrers versos: “i, en retrobar la bruixa revellida, / veu que li llisquen llàgrimes de marbre”.

“Invasió” presenta l’atac de Perseu: “Arribes al meu cau proveït amb les armes / que algun déu t’ha venut”. Sabem que Hermes li va donar les sabates alades, amb les quals va ser possible la victòria, “M’arrancaràs el cap sense mirar-me els ulls / —no vols veure-hi com implora clemència / la fera que has de batre”. Sempre es diu que no has de mirar l’enemic als ulls per temor a desarmar-te, Perseu per més seguretat matà Medusa mentre dormia.

“Acarament” parla de la necessitat d’afrontar la vida amb valentia: som vida i som mort, la mort va dins nostre: “Si em mires [...] veuràs que ets tu, qui duus / la mort a dins”.

A “Abjecció” mostra el fracàs de Perseu: “perquè no saps qui sóc, / perquè mai no ho sabràs / perquè ni morta pots gosar mirar-me”. L’ha menyspreada sense conèixer-la. Aquí Medusa fa referència a les seves germanes, les altres Gorgones: Esteno i Euriale, que senten dolor per la pèrdua de Medusa. En aquest poema també fa referència Ortega a l’acte de la creació literària, es refereix a Perseu i diu: “tu, que has vingut de l’altra banda / de la llinda del vers per silenciar-me”; Homer en seria l’origen.

Aquesta primera secció acaba amb uns poemes que parlen de la importància de la mirada i de l’observació, ja sigui a través d’una fotografia “Polaroid” o a través de l’experiència; viu i ja descobriràs seria el missatge de “La veu dels segles”, “saber els secrets del món / et farà entendre el món, no el sofriment de l’ànima”. El darrer poema “I la mirada diu” és un elogi, no a la paraula, sinó a totes les imatges que podem recordar perquè si les recordam vol dir que les hem viscudes; és

per tant un crit a la vida i a viure "...tenir, ple de prefixos. / I així retens, entre els teus ulls, tot el que hi ha a l'abast. I contens el devessall de dubtes i creences". Medusa no sap què és veure's dins els ulls d'un altre, Medusa no sap què és sentir-se estimada.

b) "L'ànima del monstre"

La segona secció comença amb una cita de Salvador Espriu, autor català molt representatiu i que ha influït en l'obra d'Ortega, segons ha dit en alguna ocasió l'autora mateixa.

En aquesta secció, trobam un canvi de veu, un canvi de to; esdevé molt més fort, fins i tot obscè. A "Poeta", el creador pot ser vist com un paràsit que se serveix de la vida dels altres: "Aferrada a una roca —com a Andròmeda—, confies que el que és viu / et nodrirà de vida." A partir d'aquest moment, poeta, Medusa, serp, Saure... passarien a ser vessants de la mateixa persona. "Tentacleges a cegues / com el cap de les serps. / Vius dels préstec del món". Amb paraules de Ricard Mirabate:

Medusa és símbol i personatge femení i planteja la tensió amorosa i existencial entre el jo poètic desafiant (la dona saure) i l'amant empresonat en el laberint de la seva ànima tortuosa. Medusa és el monstre marí femení que aquí pren la forma de rèptil i s'associa a si mateix com una serp entre les serps i que és "condemnada a viure empresonada en pedra", com també relata la mitologia grega.¹²

Aquesta serp que pot canviar de pell, que pot mostrar diferents cares però que és molt difícil de conèixer, és presentada a "Cubisme" des de diferents angles però sense saber quin s'identifica amb la realitat: "Un jeroglífic de miralls i miratges, t'ofereixo"; la segona persona, Perseu o qualsevol que la pretengui, no és capaç d'entendre o veure la realitat que presenta, li diu: "...com en un laberint, sense / fil ni Ariadna. Et deixo entre signes, orfe / de sentit". No té el fil que li faci de guia i no pot esbrinar l'enigma. El poema acaba amb uns versos trists perquè mostren la impossibilitat, per part de Medusa, el jo femení, de trobar l'amor. "I jo, esfínx apedaçada, em dolc / de no poder oferir-te la clau / que esborra el monstre: el verb precís / que em permet recobrar la forma humana".

"A Perseu", ataca, provoca de paraula, l'heroi; és el tòpic de dir que moltes vegades es coneix més l'assassí, l'element maligne, que l'heroi que el venç. Això li diu Medusa: "La glòria no és eterna, només ho és l'horror. / Un instant de victòria no et du a l'eternitat".

A "Rèptil", es mostra, una vegada més, freda, mutant, i la seva manera de ser la impossibilita en la relació amorosa: "... Sóc l'aresta / que t'ajuda a abandonar-me / quan em beses". No hem de perdre de vista que les serps són la cabellera de Medusa, element molt representatiu de la seva figura; podem dir que cabells i ulls són els dos símbols que més la identifiquen.

A "Dona saure" diu "Sóc la bèstia ancestral", i explica que en la seva mirada el que hi hauria seria la por, la por que sentia ella: "... El que veus als meus ulls / és aquella mirada: la por de ser

¹² Mirabete, R. *Camins poètics paral·les*. El Punt Avui

assaltada, / retuda i devorada sota un cel mudadís[...] Sóc la bèstia ancestral que habita en tu". Aquesta bèstia podria ser l'instint més primitiu, el pur desig, tenir por de mantenir una relació més seriosa i només donar pas al plaer carnal; així a "Rendez-vous" diu: "Què fas tu, doncs, desitjant el meu cos, / ensalivant-me els pits / presoner del meu sexe? / I jo t'estimo així, Perseu..." Però a "El desig de la serp" mostra com s'identifiquen encara que ell la temi, "M'enfilo pel teu cos fins a abastar-te tot / i tems l'abraçada de la mort..." El poema, després de mostrar fredor i por, acaba amb uns versos que demostren la necessitat que tenen de compartir: "Només, t'envolto per recobrar l'escalf, / per deixar-te el meu fred, aquest fred / que és el teu quan al matí he marxat".

Medusa surt feta una fera al poema "Revenja", una venjança que només pot fer a través de la parla: "... em queda la metzina de la veu per cridar / el que no vols sentir;..." L'autora torna a lligar molt bé atributs de Medusa sense dir-ne el nom; recordem que en el moment de morir Perseu va recollir la seva sang i de la vena esquerra sortia verí. Ens presenta, aquí, una Medusa abatuda, "...que amb els ulls ja no puc, ni amb les urpes oscades, / i el gest me l'ha robat el temps. I els cabells, secs, / blanquegen —hi han fet muda els rèptils". Metàfora directa de les serps que formen la seva cabellera, ara ja blanca; ens trobam, per tant, en la darrera etapa de la vida, i fent referència a Perseu diu: "—tu ets l'heroi, jo la víctima; ho diu la teva espasa / i deixo que m'abatis, estremit i perplex, mentre et dic, amb un esgarip tendre, que t'estimo". Segurament, però, si es tracta d'una revenja i de la metzina de la veu, l'amor que li presenta deu ser el parany per dur-lo a la mort.

Després de parlar, a "Cercle", de la nit i el dia, de la terra i la mar, en definitiva, del cercle de la vida, passa a la tercera secció:

c) "Plany de Medusa"

Els poemes ara agafen un sentiment més tràgic, un dolor profund, tot són finals: final d'una vida, d'una relació o impossibilitat de no poder ser, com és el cas de ser mare o de viure la maternitat. S'accentuen també els trets referits directament, amb el nom o no, a Medusa. Cal dir, però, que Medusa, aquí, també crida, demana. Demana l'existència i demana l'amor però només pot sobreviure a través de l'art.

La secció comença amb les conegudes "Ales d'or" de Medusa, ales d'or de què l'autora se serveix com a terme de comparació; després de dir-nos que a través de la memòria podem anar i venir acaba amb un final trist: "Els records són feixucs / com unes ales d'or". La tristesa de la secció segueix amb "Plany", poema molt directe, en què mostra un ésser que ni pot fer ni pot dir: "Condemnada a viure / empresonada en pedra. / Esclerotitzada. Tetraplègica. / Ser només mirada..." Una vegada més retrobem la importància de l'acte de mirar.

Amb un títol que és un joc total, “Pícnic”, Medusa no podria sobreviure a l’aire i per això diu: “Com un llangardaix, estirada entre l’herbam de maig, / em dissolc amb la terra. El sol crema...” No tenim cap dinar a l’aire lliure, el que tenim és el sentiment de mort en vida. Recrea la seva mort, real o en somni, “Sóc morta, penso, i per això em passen / els insectes. [...] No sóc morta, però sento el cementiri / i tots els meus que hi són”. Els dos darrers versos resumeixen molt bé el sentiment, “Les malves creixen lliures al voltant / i el món se’m fa distant i incompreensible”.

De la seva mort física en torna a parlar a “L’insomni de Medusa”: aquí justificaria per què els seus ulls estan trets; Perseu la va matar mentre dormia i els ulls d’espant i de dolor quedaren pronunciats en un acte de despertar però cap a la mort:

I tu vas arribar mentre dormia.
I ja no puc dormir. Només puc recordar
la fulla de l’espasa, l’olor del doll de sang, “
els crits de les germanes,
i el regust de la pedra.
Porto l’esglai als ulls i mai no els puc tancar.
Porto la mort a dins i sempre moro.

En aquest poema surt la referència a les germanes de Medusa, les altres Gorgones, Esteno i Euríale, de natura immortal, a diferència de Medusa; elles, per tant, haurien contemplat la seva mort.

A “Clandestina” ens mostra quin tipus de vida ha hagut de dur, viure a part dels altres per la por, una por que du dins seu i que li impossibilita el contacte amb la resta de la gent pel fet que sap que produeix horror, “Viure a l’angle mort / de l’existència”.

El sentiment de maternitat, com hem dit abans, també és present en aquesta secció, un sentiment punyent, un dolor immens; així ens ho fan sentir els versos d’Ortega als poemes: “A Pegàs, el fill alat”, “Maternitat” i “A Crisàor”; poemes on parla, en general, del sentiment frustrat: “He parit, com les gates, / fills que no em reconeixen”. Són unes referències directes als dos fills de Medusa i Posidó. Els fills que li varen néixer del coll en el moment de morir: “No em van fer per a l’estima sinó per a l’horror, / ni mai no he nodrit els éssers que he engendrat. / A mi, m’ha estat negat l’amor de mare”. L’Olimp, Perseu, Zeus... formen part d’aquest univers que ens alerta contra la falsedat de tothom: “No puc, des de la mort, dir-te que no et refiïs / dels déus enganyadors, que el triomf és un parany, / malgrat que el mateix Zeus et deixi ensuperbir-te / amb el seu llamp”. Segons la llegenda, Pegàs, després de néixer, va volar cap a l’Olimp, on es va posar als serveis de Zeus com a portador del llamp. L’altre poema referit al sentiment de mare, “A Crisàor”, neix d’una anècdota: dins el metro un nin plora i la mare n’és indiferent, “I l’udol del petit com un trepant / perfora els anys en què he esperat debades / un crit, un plany, un prec del meu nonat”. Del sentiment de maternitat passam a un altre grupet que ens du al comiat, al final d’una relació amorosa: “El cop de porta, al

taxi, m'ha retornat al fred", diu a "Nocturn per a un adéu", i la fredor torna a remetre a Medusa, com en l'estrofa en què mostra que, en aquesta relació hi ha deixat una part del seu ésser:

Em giro i veig com el cotxe s'allunya.
No ploraré, aquest cop: se m'han quedat
el sentiment i la bufanda atrapats
a la porta. Els dic adéu, et dic adéu.
Em cobreixo amb una mà el coll nu,
perquè no em guillotini l'abandó,

No vol morir per amor, serà ella qui es posarà la cuirassa i no es deixarà tallar el cap com va fer Perseu amb Medusa, el dolor però hi és.

Quedaria un grupet de poemes en els quals l'art (la paraula, l'escultura...) són els únics aliats: per ells sobreviu i viu en ells, i és per això que a "Repetició" diu: "I dic a les paraules: / Doneu-me alguna cosa, un mite / com el de la resurrecció de les aranyes!" Aquí recrea el mite d'Aracne i Atena, representat, entre d'altres, a "Les filoses" de Velázquez. Suposam que, en sentit metafòric, la resurrecció de les aranyes seria el retorn a la vida, l'aranya teixeix el fil de la vida; per tant seria demanar tornar enrere, tornar a viure, *repetir* l'existència, cosa que és un impossible; per això només les paraules, la creació, poden recrear un fet ja viscut, o una persona morta.

A "Clam de Gorgona", la petició d'existir, de sentir, es fa tan palesa com la necessitat real d'estimar: "Digues qui sóc. Que hi sóc. / Fes-me carn, Verb. Crea'm. Recrea'm". Demana que no hi hagi por, que la mirada en què es mira no la traeixi, cosa que hauria de comportar el triomf de l'amor.

El llibre acaba amb "Reproducció en pedra del cap de Medusa", peça en què s'uneixen alguns dels elements més representatius de l'obra: la paraula i la mirada. "Mireu-me sense por, només sóc màscara. / Els meus ulls no fereixen sinó en el mirall / on cadascú s'observa: sóc mite i sóc enigma". Així seria possible l'amor, però cal ser valents. "Ara la pedra cisella les respostes". És el vers final de l'obra i no és positiu: és l'art i és la fredor, la pedra. El desamor i la por guanyen.

5.1.1. Temes i tòpics

Només esmentarem aquí alguns dels temes més presents dins l'obra:

La mirada. El poder no dels ulls sinó del que transmeten, el tòpic: *hi ha mirades que maten*, s'escau a la perfecció. Només començar trobam la cita d'Ovidi: "Perseu, has vençut! Aparta el teu monstre, la cara o el que sigui d'aquesta Medusa que petrifica: treu-la, t'ho prego..." Unes paraules de l'autora ens diuen: "La fascinació que ha exercit aquest personatge sembla provenir de l'estrany

poder que se li atribueix: petrificar, matar amb la mirada... Crec que representa el poder no dels ulls, sinó d'allò que transmeten en qui els mira.”¹³

La por al desconegut, a enfrontar-te amb el que tens al davant, a veure la realitat i mirar-la, analitzar-la; només si ens miram o si miram podrem saber la realitat que ens envolta, entendre-la, apreciar-la... Medusa és la solitud. “És l'ànima de la Naturalesa en estat pur, terrible de vegades, però més sovint innocent i malmesa. És l'ànima d'una dona condemnada per endavant, però amb necessitat de fer-se visible, de ser estimada. Medusa es plany de la incomunicació que pateix”.

La lluita. És un tema que hem trobat a *Runa plena*, on ja vàrem veure que “resistència” marcava el final del recull però que ja estava explícit des del principi. Aquí, a “Resistir”, ens diu: “... He viscut per afirmar / que persisteixo en el desig de viure.” Per mal dades que li hagin anat les coses sap molt bé que vol continuar.

L'amor. “Vés-te'n, però porta'm amb tu com amulet / contra les nits d'esperança massa llargues”, són uns versos del poema “Amulet”, on ens mostra que no vol separar-se. No presenta un amor fàcil, no ho és perquè la forta personalitat d'ella fa difícil la convivència, però també per la por, com ja hem dit abans. A “Botànica” mostra la rebel·lia, el sentiment de llibertat que queda escapçat en tota relació, on cada un ha de cedir; així diu: “Sóc boscany, sóc terra bàrbara, sóc isarda, / però, per tu, em vaig llimant les arestes. [...]— Acaba el poema amb un vers molt significatiu— Si sabessis com em costa ser jardí!” Deixar de ser “jo” independent per passar a viure en un altre no és cosa fàcil, així ens ho diu recreat en el mite.

La mort. Vida i mort, els dos mons oposats, les dues cares de la mateixa moneda. La mort surt lligada a la vida, la mort que va provocar Perseu a Medusa, però també la mort que ella provocava amb la mirada, quan era viva, i que seguirà provocant, de morta, vinculada per sempre més a l'escut d'Atena. En el poema “Baula”, presenta un element també utilitzat d'enllaç d'etapes de la vida a *Enfilall*, el seu primer llibre de poemes. Aquí pretén mostrar, donar a conèixer, la mort per a eliminar la por a morir, “I que ja no em temessis. / I fins podia ser / que t'emprovessis la meva careta bonhomiosa...”

5.2. La mitologia grega

a. Medusa com a protagonista

Copiarem aquí una cita que l'autora va dir a la presentació de l'obra a L'Ateneu Barcelonès:

I per què Medusa? Doncs perquè els mites diuen molt de nosaltres, però aquest el trobo un personatge fascinant. [...] És l'atracció de la monstruositat, de l'abisme, de la mort. Un altre aspecte que hi trobo

¹³ Ortega I. “Presentació de *Medusa*”, Ateneu Barcelonès.

interessant és el seu silenci. Ningú mai no ha sentit la veu de Medusa. [...] Davant aquest mutisme, vaig intentar endinsar-me en l'ànima del monstre, en l'essència del Mal en majúscula, perquè escriure és viure una experiència, i jo volia fer parlar un monstre, viure l'experiència de ser un monstre.

Medusa, nomenada directament, o esmentant-ne només els atributs, és la protagonista de l'obra, el seu referent, la força, la lluita, el desamor; és el símbol que presenta la tensió amorosa, la por a deixar de ser un mateix per passar a ser un altre, el temor a perdre la llibertat, morir i passar a viure en un altre, a ser un poc un altre. En el poema "Alteritat", hi podem trobar aquest sentit:

No podràs engolir-me perquè sóc insondable
No podràs reduir-me com fas amb tota cosa.
Sempre et seré llunyana perquè sóc innocent.
A mi, la màscara em descriu. A tu, la màscara et traeix.

Medusa, la cabellera de serps i els ulls que sobresurten, aquesta és la seva màscara, una imatge representada moltíssimes vegades en el món de les arts.

Indirectament, són moltes les referències: per exemple, a "A Crisàor", diu "Em clavo les ungles als braços, / són ales, i em tapo les orelles / —una espasa les burxa—;" O a "Prec", "... sóc dona / i em dono que em llepen els ullals". Però suposam que el més significatiu que roman al llarg de l'obra és la mirada. En el primer poema trobam: "Tot el que tems t'ho mostro amb els meus ulls" i en el darrer: "Mireu-me sense por, només sóc màscara". És reiterat i constant el tema de la mirada, de ser un en l'altre, de no tenir por a enfrontar-se en la realitat.

b. Altres referències de la mitologia clàssica

A *Medusa*, ella és el clàssic protagonista però també ho són els que l'envolten: Posidó, que la va deixar embarassada i que la va fer mare de dos fills que ni coneixerà (Pegàs i Crisàor), Zeus, que lligarà Pegàs a l'Olimp i a la seva persona. Les altres Gorgones, Esteno i Euriale, les germanes que la veuran morir a mans de Perseu, i aquest darrer que li tallarà la llibertat i la vida, que lligarà l'existència de Medusa a Atena ja que la deessa bel·licosa portarà la seva màscara a l'escut com a defensa. De manera indirecta, com hem vist, també hi trobem Aracne, que teixeix la metàfora de la vida i que a l'obra anirà també lligada a Atena.

6. Altres clàssics

Per ordre cronològic, *Medusa*, és la darrera obra d'Ortega però les seccions de l'obra ens mostren de manera clara "l'univers clàssic" de l'autora i així ho mostrem:

Pensam que l'element més representatiu, que podem posar d'exemple, de cara a parlar dels clàssics que envolten Isabel M. Ortega, el trobam en les citacions que precedeixen les tres parts de l'obra *Medusa*:

- Una citació d'Ovidi: “Perseu, has vençut! Aparta el teu monstre, la cara o el que sigui d'aquesta Medusa que petrifica: treu-la, t'ho prego...”

- Uns versos de Salvador Espriu:

Mira'm i digues
si no sóc acabada
com em volien
guies subtils del noble
origen de la forma.

- Un versicle de l'evangeli de St. Mateu: “—Pare, pare, per què m'has abandonat?”

Tenim, per tant, els tres eixos: la mitologia grega, la Bíblia i autors, ja esdevinguts clàssics, que han salvat les paraules o que són art en el món de les lletres. Especificarem un poquet més aquests punts en els apartats següents.

6.1. Referències a la Bíblia

Des de la primera obra *Enfilall* fins a la darrera, *Medusa*, citacions bíbliques i poemes amb un referent religiós formen part de l'univers creatiu d'Isabel M. Ortega.

- Els exemples poden anar des de referències indirectes: “àngel caigut”(p. 43), “Sóc el roc amb què Caïm /fulminà son germà”(p. 49) o “plaga de llagostes” (p. 57), que surten a *Runa plena*, fins a poemes sencers que presenten personatges bíblics com a protagonistes.

“Absència” fa referència al mite bíblic d'Abraham, a qui Déu demanà que matés el seu fill Isaac com a prova de devoció cap a ell. Ortega juga aquí amb la font bíblica i planteja què hauria passat si Déu s'hagués adormit en el moment en què Abraham anà a matar el seu fill. Aquí ens mostra quina toca ser la mesura i com tots els excessos poden fer mal. (*Enfilall*)

El poema “Comiat” va precedit d'una citació del Gènesi 19, 25, “Va arrasar aquelles ciutats i tota la plana, amb els seus habitants i tota la vegetació”. Presenta el mite de Lot i la seva dona Edith, quan Déu, fart de la depravació de les ciutats de Sodoma i Gomorra, decideix destruir-les però envia uns àngels perquè avisin Lot i pugui tenir l'oportunitat de salvar-se, ell i la seva família, només amb una condició: no mirar enrere. La curiositat pot més en Edith. Amb una bella metàfora l'autora ens diu: “La fona adreça el darrer esguard / a la ciutat damnada. [...] La reclamen els crits. Ha mirat cap enrere i Tria el comiat que l'arrela / per sempre en el retrobament / dels seus amb la mirada pètria”. Allà restarà per sempre convertida en estàtua de sal. (*Enfilall*)

I també “Culpa”, on tracta el mite de Níobe, a qui van matar tots els fills com a càstig a les burles que ella havia fet a Leto. (*Enfilall*).

Per arrodonir aquest punt podem llegir les respostes de l'apartat, Entrevista, en què Isabel M. Ortega s'hi refereix (p. 27).

6.2. El món de les arts

Trobam lligams amb el món de les arts, tant amb la pintura, com amb la música, o amb l'escultura i, evidentment també, amb l'escriptura. Isabel Ortega tant escriu un poema amb el títol de “Caravaggio” o “Cubisme”(Medusa.p.21/35) com lliga en el poema que du per títol “el mutisme del silenci” una referència com: “—El de Munch ressona”(Runa plena p.67).

Referides al món de l'escriptura podem esmentar: Borges (“jo encara duia als ulls la ceguesa / de Borges”), Thomas Hardy (“Thomas Hardy no va baixar del tren / per conèixer la noia de l'andana”), referents que surten a *Nòmada*; també trobam poemes sencers que recreen una obra: “Ofèlia”, tot un clàssic de l'obra de Shakespeare, l'enamorada de Hamlet que, com ell, serà presa per boja. En el poema: “Deixeu-la . No estàs boja”. Passa d'adreçar-se a un col·lectiu a dir-li a ella que no està boja, després el narrador segueix justificant-la davant els altres: “*Simplement, / li agrada d'aspirar / la dolça olor del somni*”. Podríem veure-hi el tòpic de “l'amor és foll”, una ironia de la vida (*Enfilalls* p. 50)), fins arribar al que podríem dir dedicatòries o endreces, com aquesta a un autor català: “Si jo fos una mosca”(Medusa p. 40), que constitueix un clar homenatge a un autor estimat per l'autora, Joan Salvat-Papasseit; aquí el “Si jo fos pescador” s'ha convertit en un element manco poètic. No és la primera vegada que juga amb una composició seva i la recrea. El símbol és el mateix, l'amor, el que un pot arribar a fer per l'estimada, en aquest cas però és un poc macabre perquè si ella mor ell voldria ser mosca per estar al seu costat i morir al cap de poc temps, també amb ella, “...et sobreviuria un dia, o dos / a tot estirar, zum, per fer de ploranera / espontània i sincera, gratuïta. I ningú no en sabia el dol”. Espriu, Rodoreda, Marcel Proust, Maria Kodama... serien d'altres noms per esmentar.

En el cas de la música passaria el mateix, de pomes sencers a petites referències, p. e. “Wiener Staatsoper” (*Medusa* p. 45) o “Cançó de bressol” (*Enfilall* p. 36)

Com hem vist queda palès la importància del referent al món de l'art en el cosmos poètic de la nostra autora.

7. La mitologia, un element que l'envolta

Després de tot el que hem dit, és evident que la mitologia i els clàssics són molt importants dins l'obra d'Ortega però no ampliarem o explicarem més del que ja hem dit, ens limitarem a copiar aquí una resposta de l'entrevista adjunta, perquè ningú no pot dir millor que ella mateixa el que realment significa la mitologia en el conjunt de la seva obra:

Cap als 16 o 17 anys, la lectura de *L'Odissea* em va mostrar un univers mític molt interessant. Jo estava habituada als relats bíblics adobats amb la moral cristiana. Més endavant, llegir les tragèdies gregues, per exemple, em va obrir a una visió del món i de les relacions humanes ben diferent, sense interpretacions religioses, cosa que em va permetre endinsar-me en la psicologia dels personatges, en les seves situacions límit nues de tot prejudici sobre la transcendència.

Com que les històries que expliquen els mites d'una cultura i d'una altra són colpidores i d'alguna manera universals, en el sentit que poden ser adaptades als nostres dies, em resultava interessant recórrer-hi per poder explicar coses; no em calia inventar personatges, ni posar-me jo mateixa com a protagonista: els personatges ja estan carregats d'entitat i tenen una connotació i una consistència que permeten expressar més amb menys paraules. (Apartat: Entrevista p. 25)

8. La poesia d'Isabel M. Ortega, entre la tradició clàssica i la modernitat

Ortega beu de la mitologia: en la seva obra surten els clàssics. Hi hem trobat: Antígona, Medea, Caront, Penèlope, Medusa, Perseu, Atena, Cassandra, Zeus, Hèstia, Posidó... Tots aquests personatges li serveixen per a crear un "jo" o un "nosaltres" allunyat de la seva persona però en el fons amarats d'elements comuns. Temes com la por, la mirada, el somni, la lluita, l'amor o el desamor han existit sempre però ella fa de tot això una poesia ben actual, no se n'amaga d'anar deixant elements que la situen en el temps, elements sense els quals la seva poesia podria ser atemporal. Fa una poesia del moment que li ha tocat viure, com deixa ben palès un seguit de referències a estris, materials, termes científics: "CD, *duty free*, mòbil, metro..." molt actuals, de final del segle XX i del segle XXI, elements que lliguen perfectament amb tota la tradició perquè l'art és atemporal i universal. A l'entrevista l'autora diu:

"Sí. La poesia no pot estar deslligada de l'experiència humana en un temps i un espai concrets quan vol expressar sensacions, emocions o pensaments que connectin amb l'ara i aquí".

9. Entrevista

Isabel M. Ortega Rion és una de les veus actuals, sobretot en l'àmbit de la poesia. Llicenciada en Psicologia i Filosofia, el seu món professional es mou d'una part en el camp de la docència, ja que és professora de llengua catalana i literatura en un centre de Cornellà, a Barcelona, i, de l'altra, en l'esfera de la creació. Atreta pel món de les lletres, ha publicat novel·la, ha fet traducció, però crec que podem dir que el seu eix clau ve presentat per la poesia. En aquest món poètic barreja la tradició amb la modernitat i el mite amb l'ésser més actual.

—Per situar-nos un poquet, quan podem dir que va sortir Isabel M. Ortega com a autora? En quin moment va començar a escriure? Va tenir una vocació creadora des de joveneta?

De vegades s'associa la creació a la projecció pública. En el meu cas, la publicació va ser tardana, però vaig començar a escriure de molt joveneta: devia tenir uns dotze anys. Curiosament, el mòbil de la creació va ser la música, art que sempre m'ha captivat. Cap als dotze anys, vaig començar a inventar cançons —lletra i música, tot plegat horrible— generalment per a mi, pel fet mateix del gaudi de crear. Més endavant, em vaig interessar per la poesia i em deixava seduir pels autors que m'agradaven —aleshores en llengua castellana (Salinas, Neruda, Guillén...)— fins al punt que intentava imitar-los. D'altra banda, sentir les versions de Serrat, Raimon, Lluís Llach o fins i tot Ramon Muntaner em va apropar a la poesia catalana; va ser la meva primera presa de contacte perquè a l'escola mai no havíem llegit res en català.

El fet de ser una persona molt introvertida afavoria la necessitat d'abocar emocions i sentiments en els escrits; una mena de catarsi. Mai no vaig ser conscient de tenir vocació de creadora; el que sí que hi ha és una necessitat d'expressar una visió i/o comprensió del món, que de vegades no coincideix amb la dels altres.

—Des de *Viatge d'anada* fins a *Medusa*, des d'una novel·la a la seva darrera obra poètica, què es manté i què ha canviat d'Isabel M. Ortega?

Viatge d'anada va ser un projecte que ens van proposar a l'Albert Tomàs —físic— i a mi quan es va introduir l'ESO als instituts. Es tractava d'explicar temes diversos de la ciència en forma novel·lada; en el nostre cas, va ser la meteorologia. Em va semblar interessant perquè era una oportunitat d'apropar-me a un tema científic i aprendre'n. Tot i que la considero una obra menor, sí que hi vaig pensar quan escrivia *Nòmada*. *Viatge d'anada* és un viatge sense tornada que fa un adolescent en fugir d'una situació familiar que l'angoixa. Es manté el desig de fugida, sigui real o metafòrica, l'interès per les relacions humanes i per trobar el sentit a la pròpia existència. El que ha canviat és, essencialment, el to: era conscient que *Viatge d'anada* anava destinat a un lector adolescent, de manera que calia buscar recursos que l'enganxessin, tot fugint dels temes suats. Quan escric poesia, en canvi, no pretenc agradar a ningú en concret perquè no tinc cap perfil a qui vagi destinada; en aquest sentit, em sento lliure.

—Va començar per la narrativa però després ha seguit el camí de la poesia. Què té la poesia que l'atreu més?

La narrativa sempre m'ha atret; en llegeixo molta. Però, a l'hora d'escriure, em sento més còmoda amb la poesia, cosa que no vol dir que no em representi un esforç. Per a mi, la poesia requereix una tensió, una concentració i una precisió lingüística molt gran: és com tibar un fil fins al límit, tot impedit que es trenqui. En una novel·la de 200 pàgines, per exemple, n'hi pot haver 30 de fluixetes sense que la qualitat es vegi afectada greument; en canvi, en un poema, no pots deixar una paraula coixa perquè tot s'enderroca. A més, crec que no tinc imaginació per fer novel·les.

—De la seva producció poètica, només hi ha una obra, *Runa plena*, en la qual podem dir que la mitologia és inexistent. Com és que recrea quasi sempre aquest món?

A *Runa plena* no hi és inexistent del tot; es parla de mites, però sense fer-ne referència directa a cap. Hi ha un apartat —*margenal*— que tracta de la relació del mite amb la mort. Pel que fa a la recreació dels mites, la mitologia és part de la meva formació: primerament la tradició bíblica i cristiana, pel fet d'haver anat a un col·legi de monges, i després, a través de la filosofia, la mitologia grega. Són les dues grans tradicions de la cultura occidental; d'una manera o d'una altra, ens conformen.

—Quan es va despertar l'interès per la mitologia i com se l'apropia, o se l'ha apropiat?

Cap als 16 o 17 anys, la lectura de *L'Odissea* em va mostrar un univers mític molt interessant. Jo estava habituada als relats bíblics adobats amb la moral cristiana. Més endavant, llegir les tragèdies gregues, per exemple, em va obrir a una visió del món i de les relacions humanes ben diferent, sense interpretacions religioses, cosa que em va permetre endinsar-me en la psicologia dels personatges, en les seves situacions límit nues de tot prejudici sobre la transcendència.

Com que les històries que expliquen els mites d'una cultura i d'una altra són colpidores i d'alguna manera universals, en el sentit que poden ser adaptades als nostres dies, em resultava interessant recórrer-hi per poder explicar coses; no em calia inventar personatges, ni posar-me jo mateixa com a protagonista: els personatges ja estan carregats d'entitat i tenen una connotació i una consistència que permeten expressar més amb menys paraules.

—D'on creu que li prové aquest interès? Qui li va despertar, si és el cas?

Crec que prové del fet que els mites són una expressió humana dels desitjos, les pors i els interrogants més intensos de l'ésser humà. Sempre plantegen el mateix, siguin de la tradició que siguin. Els mites diuen molt de nosaltres i de la nostra manera d'ésser al món. No endolceixen la brutalitat de les relacions humanes sinó que la mostren de la manera més nua. A més, plantegen temes "eterns": la mort, el pas del temps i l'amor, temes que han estat presents des dels orígens del pensament filosòfic.

Potser el que m'hi va fer apropar més de ple va ser una matèria del primer curs a la universitat: Antropologia filosòfica. La comparació que s'hi feia sobre el concepte dels déus de la mitologia grega, que converteix l'ésser humà en innocent —a mercè dels capricis volubles d'unes divinitats que presenten tots els nostres defectes i virtuts— i la mitologia de tradició judeocristiana, en què Déu és tot bondat i l'ésser humà és culpable dels mals del món, em va semblar molt interessant.

—Per a què li serveix? Vull dir, a veure si li serveix d'escut, si és una manera d'amagar-se, de deixar el seu "jo" sota un altre nom.

Una pregunta interessant... Potser sí que serveix per amagar-me... Sempre és més fàcil parlar d'un altre que d'un mateix; és com allò de "tinc un amic que té aquest problema...". És cert que en la poesia sempre hi ha una mica d' striptease emocional, però he defugit mostrar totes les cartes. Per pudor i perquè no crec que els meus problemes concrets interessin ningú. Crec que hi poso emoció, però filtrada pel sedàs del pensament. A més, voldria anar més enllà de l'anècdota per arribar a una reflexió sobre l'existència i que aquesta reflexió arribi a qui llegeix.

—D'on li ve la necessitat de prendre la mitologia com a referent?

Tinc debilitat pels personatges perdedors; són més «poètics», a més de «patètics». Fixa't que la major part dels que esmento en els poemes són víctimes, monstres o éssers silenciats. Són els marginals. Em costaria molt fer un poema sobre Zeus, per exemple, perquè sento més propers els altres: una Cassandra, una Medea, una Antígona, una Edith (la dona de Lot), una Hèstia... Generalment són personatges femenins; em resulta més fàcil, com a dona, prendre'ls com a referent. I m'agrada

reclamar la innocència d'aquests personatges perquè posa en evidència la interpretació maniquea que s'ha fet amb molts d'ells. És el que pretenc fer amb Medusa: intento invertir la història que ens han explicat, la converteixo en víctima davant la indiferència o la crueltat dels botxins. I si ho portem a l'àmbit de les relacions humanes, en resulta una visió social i política determinades.

—I d'actualitzar-la? Per exemple, en el cas de *Nòmada* canvia la llegenda i fa sortir Hèstia a recórrer món..., en fa una versió totalment nova i personal. Li agrada jugar a formar noves històries? És la creació per a vostè, en part, joc?

No sé si és un joc. En tot cas, si ho és, acabo creient-me'l de debò. Hèstia és un personatge tan silenciós que poca gent coneix. No és protagonista de cap història, no parla, és gairebé invisible. Potser representa la mateixa invisibilitat a què ha estat sotmesa la dona durant segles. En aquest poemari, m'interessava expressar sentiments i emocions d'algú que se sent en un món que no li pertoca o que li és estrany; podia ser jo mateixa, però la força d'una Hèstia se me'n va endur: el paradigma de l'ocultament, la gran Mare protectora, el pal de paller de la casa se'n va. I tot es desmunta: ella, que ha de descobrir o redescobrir el món, i els de casa, que es queden desprotegits. Tenir com a referent un personatge d'aquest tipus permet expressar amb més intensitat el desconcert, l'estranyesa, la solitud.

—La Bíblia és, també, un referent en la seva producció, i en general en totes les obres. Tant trobam un Caïm com un cal·ligrama en forma de calze... Per què també la segueix? És una manera de dir: també són mites? O hi ha alguna creença més profunda?

Com he comentat abans, la tradició bíblica i la grecoromana formen part del nostre bagatge cultural occidental. El fet que apareguin referències a la Bíblia en els meus poemes prové del coneixement que en tinc per haver estat sotmesa a una educació escolar religiosa; i me n'aprofito. Les històries que s'hi expliquen també són brutals; l'horror hi és present: càstigs, morts, venjances, aquest déu omnipotent i despietat que causa temor més que amor... Sí, per a mi són mites; de fet, molts dels relats bíblics provenen de cultures anteriors; si més no, hi ha molts paral·lelismes. Una història com la de Moisès, per exemple, que va ser llençat al riu en una cistella i va ser trobat i criat en un altre ambient, i després aconpleix el seu destí, és present en moltes altres cultures. Els mites són això: representacions universals.

—M'ha agradat molt el vessant reivindicatiu de *Runa plena*, la lluita d'aquest poble que manté per a sempre les paraules. Es va proposar fer una obra un poc homenatge a tots aquells que varen lluitar d'una manera o altra per mantenir la nostra llengua i cultura?

D'alguna manera, sí. Feia temps que constatava una pèrdua del sentit de lluita o una mena de conformisme social. Com si tot estigués bé, com si ja no calgués lluitar per res ni revoltar-se per res. Alhora, veia que molta gent que havia brandat la bandera de les reivindicacions s'asseien a la poltrona de casa o la del poder. Sentia un desencant, em sentia estafada. I volia parlar de les persones que havien lluitat per aconseguir un món més just, que s'hi havien deixat la pell i, en canvi, ja no comptaven gaire... Ara que hi penso, té a veure amb el que comento tres preguntes més amunt: també són personatges perdedors, tot i que segueixen resistint amb el poc que els queda.

I tant que també pensava en aquells que havien lluitat per mantenir la nostra llengua i la nostra cultura! Per a mi, el poemari *Runa plena* encara és vigent i avui dia continua tenint sentit, potser més que quan el vaig escriure

—Vostè va néixer a Tarragona, com creu que l'ha afectada, o marcada, el fet de viure entre el mar d'aquesta Mediterrània, que just al costat presenta tanta pedra, una pedra, la de *Tarraco*, amb molta d'història; que també uneix un món pagà amb el dels primers cristians. Pensa que, de manera volguda o no, tots aquests elements li han fet seguir una línia de creació?

Suposo que el fet d'haver viscut amb la presència constant de la mar sí que té a veure amb la gestació de molts poemes; el mateix passa amb les pedres: els tarragonins/-es som conscients que vivim sobre les runes del passat; trepitgem història. Dels humans de temps anteriors, només ens queden les pedres; és el que perdura. Però això que comentes sobre la unió d'un món pagà amb el dels primers cristians no ho havia pensat mai. M'agrada molt que ho vegis així perquè em sembla bonic; en el meu cas, però, sempre he tingut més present el pes de la tradició romana.

—Podem parlar també d'un intent d'anar homenejant autors, de la nostra literatura, o no, pintors, músics..., en definitiva: la cultura, les arts, bé sigui amb referències directes o més indirectes? Per exemple, a mi "ressaca", del llibre *Runa plena*, m'ha recordat aquell "home perla" de Rodoreda a *La meva Cristina*; "parc" a "La relíquia" de Joan Alcover... "Cubisme", el món del contes amb "Alicia" i d'altres; alguns ja esmentats en el treball de recerca de Laia Dolç sobre la seva poesia.

Sí, hi ha referències volgudes, però d'altres, no. Crec que, quan s'escriu, no s'és plenament conscient del que hi ha a la rebotiga del cervell. Les lectures van deixant un pòsit que acaba conformant-te i donant-te una visió determinada del món. L'associació dels poemes que comentes no és volguda: quan ho has dit, he pensat que sí, que potser hi tenen alguna cosa a veure, però no de forma conscient.

D'altres vegades sí que he volgut homenatjar autors de la nostra cultura o bé de fora; és una manera d'agraciar-los el llegat i de dir: "Per a mi hi sou, compto amb vosaltres."

—Pens que la seva poesia és una unió del més tradicional amb elements, invents... que volen mostrar la modernitat de manera expressa. Podem dir que el món clàssic lliga perfectament amb el món més actual? Per exemple "A Crisàor":

Una criatura plora en un vagó de metro.
El gest de passar pàgines d'un llibre s'ha aturat.
Un diari es plega a mig llegir.
Qui parla pel mòbil abaixa la veu.
La criatura plora.

És pretesa la voluntat de fer una poesia marcada pel temps que li ha tocat viure?

Sí. La poesia no pot estar deslligada de l'experiència humana en un temps i un espai concrets quan vol expressar sensacions, emocions o pensaments que connectin amb l'ara i aquí. Crisàor va néixer de Medusa, un cop aquesta va ser morta: no es van conèixer. Volia expressar el dolor d'una mare sense fill, tant per la pèrdua com per no haver-lo tingut: com que el plor d'un bebè al metro és un fet quotidià, aprofito aquesta quotidianitat per anar més enllà i exposar un dolor emocional agut, lligat a la impotència de Medusa. L'avantatge dels mites és aquest: permeten seguir un fil del passat al present que lliga els temes de sempre.

—M'ha cridat l'atenció el poc color i la poca natura que surt en la seva obra. Potser va lligat al fet de ser fruit de la ciutat i d'un col·lectiu més aviat gris? A "Pícnic", per exemple, no podríem parlar mai d'una natura idíl·lica, sinó al contrari: *herbam* i *malves*, flor vinculada als morts i als cementiris, molt adient, és clar, al tema de què tracta el poema; res a veure amb el que el lector podria esperar d'un títol com aquest, no?

Sí, probablement tens raó, si et refereixes a la natura com a camp, bosc, muntanyes... Hi ha poca presència perquè no forma part del meu entorn immediat i hi tinc poca relació. Quan veig paisatges bells, m'agraden, m'impacten, però sento que no és el meu àmbit. En canvi, sí que apareix molt la mar en la meua poesia; potser pel fet d'haver-la tingut sempre a la vora, és més propera, més meua. Hi ha també, però, una altra qüestió: la natura ens fa adonar de la nostra contingència, almenys ho veig així: aquest moviment continuat de naixement i mort provoca el sentiment de petitesa, la constatació de la nostra caducitat, una mica a la manera de com ho plasma Caspar David Friedrich. A "Pícnic" vaig jugar amb el títol perquè justament qui fan el pícnic són els insectes; de fet, l'herbam, les malves, les formigues... ens sobreviuran: és l'experiència d'una individualitat caduca —la pròpia— davant la continuïtat genèrica de la vida.

Pel que fa a l'absència de color, no hi havia pensat mai. Potser sí que té a veure amb la grisor de la ciutat i del col·lectiu humà que la conformem; és una bona observació.

—En canvi: formigues, serps, llangardaixos, aranyes, (fils, filats...) surten sovint. Volen representar la mort, els canvis i la vida?

Amb els insectes, em passa una cosa curiosa: hi sento repulsió i atracció. Em fan angúnia, però alhora em fascina aquest microcosmos. Això ja em ve de molts anys enrere: recordo com, de petita, em quedava, temps i temps, mirant fileres de formigues i intentant imaginar què pensaven, què feien, com es comunicaven... En els insectes, hi veig una representació dels éssers humans: n'hi ha que tenen una activitat delirant, d'altres són més passius... També tenen components mitològics: l'escarabat, a la cultura egípcia en els rituals funeraris; l'aranya, a l'oriental... El llangardaix és un altre animal que em fa pensar: sap aturar-se, mentre que nosaltres tenim necessitat d'actuar constantment. I la serp, tan menyspreada per la nostra cultura —ja des dels temps bíblics—, em provoca fascinació per la seva metamorfosi: mudar la pell, com una mort i un renaixement. Sí, aquests animals tenen relació amb la vida i la mort.

—Podria dir-me què signifiquen, en el seu món poètic, mirada, ull, mirall, pedra, runa, ciutat, aigua, cementiri, somni..., paraules constants en tota la seva producció?

Tot i que la majoria no van més enllà del seu sentit habitual, i només demostren una certa "obsessió" per un tema, ho intentaré:

Mirada: és un element clau en la nostra cultura perquè és el sentit que ens obre al món d'una manera més directa. Som una cultura de la visió i la nostra llengua n'està plena, de referències. "Veure" és copsar el món, integrar-lo, apropiari-se'l. Som depredadors amb la mirada, lligada a l'altra paraula: "ulls", també carregada de significat. Fixa't la quantitat de referències que hi ha als ulls, no solament per als occidentals sinó també per a la cultura oriental: l'ull de Déu en les representacions icòniques cristianes, el tercer ull de Xiva de l'hinduisme... I a l'altra banda de la mirada sempre hi ha l'Altre, sigui el que sigui (un ésser humà, un animal, un paisatge...). Encara que generalment la mirada s'associa a la proximitat, és el que ens fa adonar de la separació entre el jo i l'altre. Només quan l'altre ens absorbeix com una mena d'encanteri, deixem de ser jo d'alguna manera; és el que passa amb l'amor o quan fem l'amor.

Mirall: ens enfronta a nosaltres mateixos i això, moltes vegades, ens fa mal, fins al punt que arribem a distorsionar la imatge que projectem. Generalment, no ens reconeixem en els miralls.

Pedra: allò que perdura, que ens sobreviu. Alguna vegada he volgut personificar-la i integrar-la com un element propi per donar més pes i durabilitat a l'existència.

Runa: allò que perdura de nosaltres quan nosaltres ja no hi som. Les restes que deixem, com marques d'haver-hi estat.

Aigua: generalment l'associo a llibertat, no sé ben bé per què.

Ciutat: àmbit quotidià. Vida anònima; de vegades, solitud.

Cementiri: record. Diuen que els cementiris són les ciutats dels morts però, per a mi, més aviat són ciutats dels records, records que visitem de tant en tant i records que conviuen amb nosaltres, alguns una mica enterrats. De tota manera, els records també representen la mort del que ha estat present (i ara és passat).

Somni: desitjos, il·lusions, projeccions de futur, allò que ens fa tirar endavant. En els poemes, apareixen somnis destruïts, però l'energia del somni es renova, de manera que se'n poden crear de nous; és el que fem els humans per no ensorrar-nos. Algunes vegades recorro a la paraula "somni" en sentit d'irrealitat.

—I per acabar, com definiria la seva poesia? És una poesia trista però sempre amb un raig de llum i d'esperança? És així com veu la humanitat, la nostra llengua i el nostre país?

És molt difícil definir la poesia pròpia. Crec que es mou entre l'emoció i la reflexió, tot i que em costa molt d'esforç agermanar-les. Alguna vegada m'han dit que és "dura", pel fet de constrènyer les paraules, de tibar-les.

No sé si és una poesia trista; el que intento és ser lúcida. I el món no és un espai idíl·lic. Els conflictes bèl·lics, les grans injustícies socials, la mesquinesa generalitzada, aquesta mena d'anestèsia davant el sofriment dels altres són com marc de fons poc definit, però present en molts poemes; així com la nostra llengua i el nostre país, també de la banda dels perdedors... Però hi ha els somnis, l'energia vital, la tossuderia de capgirar les coses —com en els poemes— perquè ser perdedor no vol dir renunciar sinó recollir forces per tirar endavant. Com dius tu, no és una poesia desesperança sinó vitalista. I hi ha les paraules, que tenen el poder màgic de donar vida (i no segueixo perquè m'embrancharia amb allò del Logos...).

10. Agraïments

Vull donar les gràcies a la professora Mònica Miró, per donar-me l'oportunitat de fer aquest treball i gràcies a ella haver conegut l'obra d'Isabel M. Ortega; i, molt especialment, a Isabel M. Ortega Rion, per la seva col·laboració, haver acceptat, des d'un principi, poder realitzar una entrevista i haver-me cedit, molt amablement, material personal per a l'elaboració d'aquest estudi.

11. Bibliografia i webgrafia

Costa Gramunt, Teresa, Setmanari, *L'Eco de Sitges*. “Nòmada”. Disponible a: <http://premsacossetania.blogspot.com.es/2009/06/nomada.html>

Diari de Tarragona, 2009. *Entrevista*, aportada per l'autora

Diccionari de mitologia grega i romana de Pierre Grimal. Edicions de 1984

Dolç Gràbriel, L. *Anàlisi de la poesia d'Isabel M. Ortega*. Treball de recerca. Disponible a: http://www.tinet.cat/portal/uploads/analisi_de_la_poesia_d_isabel_ortega_20130703140213.pdf

Mirabete, R. *Camins poètics paral·les*. El Punt Avui, 2014. Disponible a: http://www.elpuntavui.cat/noticia/article/5-cultura/19-cultura/706045.html?cca=1&piwik_campaign=rss&piwik_kwd=index&utm_source=rss&utm_medium=index&utm_campaign=rss

Ortega Rion, Isabel M. *Enfilall*. Tarragona: Cossetània edicions, 2002

Ortega Rion, Isabel M. *Nòmada*. Tarragona: Cossetània edicions, La Gent del Llamp, 2009

Ortega Rion, Isabel M. *Medusa*. Tarragona: Cossetània edicions, 2013

Ortega Rion, Isabel M. *Runa plena*. Tarragona: Arola Editors, 2004

Ortega Rion, Isabel M. *Presentació de Medusa*. Ateneu Barcelonès. 2013 (Material cedit per l'autora)

Ortega Rion, Isabel M. *Presentació de Nòmada*. Ateneu Barcelonès. 2009. (Material cedit per l'autora)

Vídeo del Youtube de la presentació de *Medusa* a l'Ateneu Barcelonès, disponible a <http://www.youtube.com/watch?v=i2ISKUqcv5o>

Xirinacs, Olga, al diari El Punt de dilluns 25 de maig sobre el llibre *Nòmada*, d'Isabel M. Ortega Rion. Disponible a: <http://www.elpuntavui.cat//noticia/article/5-cultura/19-cultura/40579-nomada.html>